

b) Külföldi irodalom.

Kaftan: Das Christenthum und die Philosophie. Leipzig, 1896. 126. l. Ára?

Justin apologeta volt az első, ki a keresztyén tant philosophiai eszközökkel védelmezte, s «a keresztyénséget philosophiának, sőt az igaz, s mindenkit kielégítő philosophiának» mondotta. Jusztin szerint tehát a philosophia egészben véve egyrészt «a bölcsesség szeretete s a tudományos ismeret megszerzéseért való törekvés», másrészt »arról szóló tan, hogyan kell élnünk s a dolgokat helyesen megítélnünk», vagyis összefoglalása annak, a mit mi ma vallásnak nevezünk. A miért is a keresztyén hit «Istenismeret s a világnak legfőbb ismerete», tehát a hit lényegileg rokon a jó philosophiával. A keresztyénség Justin szerint a valódi philosophia, mivel Istentől adatott közvetlen bizonyosság s az örök élet záloga. A «keresztyénség verbindet uns mit Gott und lehrt uns unser Leben auf Gott richten und die Welt aus Gott verstehen», mondja kiegészítőleg egészen helyesen Kaftan.

De hát mi már most közelebbről a philosophia? E kérdésre Aristoteles azt feleli, hogy a philosophia «a lét utolsó alapjainak vagy első okainak tudománya». míg Kant szerint «a legfőbb jóról szóló tudomány». A bölcséleti rendszerek gazdag ismeretével s éles kritikai érzéssel kimutatja szerző, hogy a philosophiának eme két definitiója épen nem zárja ki, sőt inkább feltételezi egymást, a mennyiben az istenfogalom életünknek legfőbb elméleti és gyakorlati gondolata. «A dialektikai gondolkodás s az ismeret köt össze bennünket az Istennel, s egyedül ez vezet bennünket a legfőbb jóról való legbensőbb meggyőződésre.»

A philosophia s a keresztyénség organikus egygyéképzését a reformáció s a modern tudomány szüntette meg. Közelebbről a modern empirikus természettudomány tagadta azt, mintha az ismeret volna a legfőbb jó s mintha a tudás mint olyan vezetne az Istenhez. Szerző mindennek daczára vitatja a keresztyénség és a philosophia benső összefüggését, s fejtegetéseinek eredményét e tételekbe foglalja össze: «A philosophia nem centrális tudomány, hanem a legfőbb jóról szóló tan, mivel természettudomány és psychologia még nem vezet philosophiára» s «az erkölcsi cselekvés felette áll az igazság megismerését illetőleg a gondolkodásnak, s csak e cselekvéssel való szoros összefüggésben fogjuk fel a legfőbb jónak

eszméjét», a miért is «a valódi philosophia a keresztyén hit lépcsőjére vezet». A hit és tudomány közötti egység nem holmi spekulatív theoriák, hanem az erkölcsi czélok terén keresendő. Megismerni az igazságot és cselekedni a mennyei atya akaratát, ez az igazi philosophia. A keresztyénség tehát a valódi philosophia, mivel az isteni kijelentésen alapuló közvetlen bizonyosságot nyújtja s az örök életről biztosít, tehát Istenben gyökerezik s az örökkévalóság jellegét viseli magán. S tényleg a sok philosophiai rendszernek tanulságokban gazdag története csak megerősíti e magasabb értelemben vett keresztyén philosophia örökkévalóságát. Kár, hogy szerző ez alapvető gondolatok mellett feledte azt, hogy a keresztyénség örök történeti üdvtényekre alapítja hitét, míg a philosophia, ha mindjárt a legfőbb jóról szóló tannak is definiáljuk, csak a természetes emberből indul ki s annak véges értelmi erejéből és képességeiből él és táplálkozik. S épen abban van a keresztyénség előnye és fölénye a philosophia fölött.

Ss. M.

Ecke: Die theologische Schule Albrecht Ritschl's und die evang. Kirche der Gegenwart. I. Band Die theologische Schule Ritschl's. Berlin, 1897. XII. 318. lap. Ára 5 márka.

A Ritschl-féle theologiának, a melynek főbb elveivel a «Prot. Szemle» egyik tanulmánya már régebben foglalkozott, ma már nemcsak iskolája, hanem egész irodalma van. Úgy a liberális, mint a positiv körök gyakrabban írtak és értekeztek e theologiáról, s a 80-as években állandó tárgyát képezte a lelkészi értekezleteknek. A Ritschl elleni polemia élessége olykor-olykor a Hesshusius és Flacius-féle dogmatikus vitákra emlékeztetett.

Kétszeresen szükségesek tehát azok az objektív ismertetések, a melyek mint régebben *Thikötter* és ma *Ecke* műve, igaz valójában s a tudományra s az egyháziasságra vonatkozó jelentőségében méltányolják a legújabb göttingai theologiai iskolát. Tanulhatnak azokból a liberális s a positiv theol. körök egyaránt.

A Ritschl-féle iskolában, tudvalevőleg ma már több árnyalat van, sőt a mester alapgondolataitól való többrendbeli eltérés észlelhető. Követői közül többen a modern orthodoxia nyelvén szólnak ott, a hol maga Ritschl a szigorúan tudományos fogalom-meghatározásokkal és kifejezőmódokkal élt, sőt vannak, a kik az ő alapgondolatnak az egyházi tanalakokkal való összeegyeztetésére is törekednek. S bár Ritschl követői a legnagyobb pietással csüngnek mesterükön, alapgondolatainak tovább fejlesztésére és megtisztítására vonatkozó theol. privilegiumukra mégis méltán tartanak igényt.

A protestáns theologia az evangéliumi alapgondolatok intensivebb megértése céljából nemcsak megengedi, de sőt követeli a különböző theol. iskolák létjogosultságát, a melyek a kritika és a polemica tudományos fegyvereivel kölcsönösen javítják és kiegészítik egymást. A kívánatos csak